

A TEMPLOMI ÁHÍTAT

A Bánságban a kereszténységet a IV. században Miklós és Nicetas keleti szertartású püspök hozta be, de a népvándorlás alatt a hívők száma megfogyatkozott. A X. század negyedik évtizedében Gellért püspöknek másodszor kellett behoznia a kereszténységet, ezúttal a nyugati szertartás szerint. Ekkor a nép egy része még véres áldozatokat mutatott be a pogány isteneknek. A mágusok és varázslók a pogányság újjáéledését hirdették. Ezért Szent Lászlónak újból rendelettel kellett megtiltania a kutaknál, fáknál, forrásoknál, köveknél történő pogány ökördörmöléseket. De még Kálmán királynak (1095-1116) is fel kellett emelnie a szavát a pogányság ellen.

Az egész romanizmus korában a megdicsőült Krisztusnak, a dicső királynak, az ítélő Bírónak s a pogányságon diadalmaskodó kereszténységnek az eszméje foglalkoztatta a híveket s az egyházművészetet. A szenvedő Krisztusnak, a megfeszített, bűneinkért kínos halált halt Megváltónak a képe inkább a szigorú gótikus stílus idejét jellemezte. Ezt láthatjuk a feszületeken is e két korszakban. A román stílus korában Krisztus testét hosszú ruha fedi s Jézus a kereszten is derülten néz – néhol még mosolyog is – hogy kifejezze: Íme az Istenember legyőzte a testi halált is. A csúcsíves korban a feszület a nagy szenvedés kifejezésére törekszik. A román stílus idején a *Biblia pauperum* egyik legnépszerűbb jelenete volt az oroszánt legyőző Sámson, a győzedelmes Krisztus előképe, akit imigyen örökítenek meg a feliratok:

Est Samson fortis, qui rupit vincula mortis.

Instar Samsonis, frangit Deus ossa leonis.

Dum Sathana stravit, Chr[istus] regul[um] jugulavit.⁸⁶

A középkori áhítat legszebb formája, mely a freskóknak is kedvenc témája „Krisztus égi miséje” melyben hat angyal tartja a füstölőt, misekönyvet, egy tányéron a két kannácskát, kelyhet, paténát és ostyát; hat angyal tartja a napot, holdat, az utolsó ítélet szimbólumát: a mérleget, a királyi jelvényt, a földgömböt, kormánybotot, egy keresztet. Ezek a jelvények a miséző Krisztus istenségét jelzik. Az „égi miséhez” tartozik az ostyával való áldoztatás is, mely szintén jellegzetes román kori elképzelés. A középkori áhítatot a miseruhák (vállkendő, alba, a cingulussal átkötött tunicella, magas felálló gallérral) és a sajátos áldásosztás is elmélyítette, mely a két kéznek kifelé fordított tenyerével történt.

86 A canterbury székesegyház festett üvegablakinak szövegéből.

A középkorban a püspöki székhelyen mindent a püspök végzett a kántorkanonok (énekítő kanonok) (és) dómfőesperes⁸⁷ segítségével. 1275-95-ben azonban Gregor vagy Antos püspök alatt a püspöki székesegyház megszűnt plébániai templom lenni s egy külön plébániai templomot építettek.⁸⁸

A szentmisén mindenkinek részt kellett vennie (aki nem ment misére attól elvettek valami tárgyat, vagy pénzbüntetést róttak rá). Vasár- és ünnepnap csak a tűzfelügyelő maradhatott otthon. Ha rossz idő volt, egy képviselő vitte a gyertyákat és a három kenyeret. Mindezt az ispán ellenőrizte. Ha valaki a templomban beszélgetett, a templom udvarában levágták a haját, megvesszőzték, az előkelőket kiűzték a templomból. A mise alatt a földön ültek, térdeltek vagy botra támaszkodtak. Az idegen papok beszédét lefordították (Szent Gellértét is). Alámerítéssel kereszteltek, az 1114. évi zsinat rendelete szerint évente háromszor gyóntak. A katekézisben a Szentháromság, megtestesülés hét szentségét tanították.

A középkor áhítatának a középpontjában tehát hitünk nagy igazságai álltak. Az áhítatot az áldozathozatal szükségességének tudata jellemezte. S egyetemes jellegű volt, mert az egész egyházközség bekapcsolódott. Az áldozathozatal egyéni aszkézisben nyilvánult meg, amennyiben sokhelyt fáradságos utakat kellett megtenni, hogy a templomi istentiszteleteken részt vehessenek és felajánlásokkal (oblatio) a gyertya, vászon, törülköző, kenyér, csirke, bárány, pénzadományaikkal anyagi javaiknak egy részét [az egyháznak átadják].

1552 után a török időkben a nádásokba bújtak s ott keresték fel őket a cseri (szürke) barátok, akiket megtűrték a törökök és a nádásban felállított „talpakon” miséztek, kereszteltek. Ilyen körülmények között megható ereje volt az ősi énekeknek, mint amilyen a „Boldogasszony Anyánk” (XVIII. század eleje) és az „Angyaloknak nagyságos Asszonya” (1508).⁸⁹ A török uralom idején a veszély elmúlásáért könyörögtek, s ha a középkort az áldozathozatal jellemezte, melyre Pázmány Péter így emlékszik: „Oh áldott üdők, melyekben a keresztyénség sengéje minden javait és gazdaságait az apostolok lábaihoz hordotta, hogy a szegények tápláltságának!” – akkor ezt a korszakot még inkább nevezhetjük az áldozathozatal idejének, amelyben a hívek az aszkézist egészen az önfeláldozásig gyakorolták.

1717-ben a csanádi sematizmus szerint a csanádi egyházmegyében 50 hívő és nyolc paróchia volt. A török hódoltság után a keresztyéniséget újra kellett hozni Bánságba. A jezsuiták naplója szerint Temesváron 166 évi szünet után újra megkezdődhetett a szentmise rendszeres bemutatása. 1718. október 12-én gyászmisét tartottak az ostromban elhunytakért. Október 18-án minden évben hálaadó szentmisét tartottak a felszabadulásért. A barokk korszak áhítatát a felszabadító

87 dómfőesperes (=székesegyházi főesperes=kisprépost GTP)

88 A középkori Csanád két plébánia templomáról tudósító írott forrás csak jóval későbből, az 1399. és az 1412. évből maradt ránk. Ld. BOROVSKY 1897. 96. Ami az említett püspököket illeti, mind Borovszky, mind pedig Juhász következetesen Gergely és Antal névvel illeti őket, csanádi főpásztori méltóságuk idejeként pedig 1275–1291 és 1298–1307 adják meg. Ld. BOROVSKY 1896. 351–352., JUHÁSZ 1933. 16–37. Valószínűleg itt is a régebbi szakirodalomban szereplő névalakokat vette át Székely. Ld. a Hédervári Saul püspökre vonatkozó jegyzetet a jelenlegi 41. oldalon! (GTP)

89 Az *Angyaloknak nagyságos asszonya* a legrégebb magyar nyelvű Mária-énekünk. Dallam 16. század eleji. A *Boldogasszony Anyánk* kezdetű ének Soszna Demeter gyűjtéséből való (1714), dallama 17. századi.

hősökről való megemlékezés és a hálaadás jellemezte. A barokk időkben nemcsak a templom stílusában nyilvánult meg a pompakedv, hanem a szertartásokban, a templomi ájtatosságokban is. Ebben az időben a bánsági templomokban is új ájtatosságokat vezettek be. Jézus nevének ünnepét 1721-ben VI. (III.) Károly kérésére, a dicsértessékkal való köszönést Sziénai Szent Bernát⁹⁰ kezdeményezésére XIII. Ince pápa rendelte el. A kereszttűjárás ájtatosságát 1686-ban XI. Ince pápa fogadta el és XIV. Benedek 1742-ben megengedte a felállítását.⁹¹ Az első kereszttűt Zombolyán 1766-ban állították fel. A német telepesek sok szenténeket hoztak magukkal nyugatról.⁹² A jezsuiták templomába Rékásról, Újpécsről, Gyarmatáról, Neudorfról jöttek a búcsúsok. Ilyenkor magyar, német, szláv szentbeszédeket tartottak. A búcsúk alkalmával sokan gyóntak és sokan áttértek a katolikus vallásra.

90 Sziénai Szent Bernát/Bernardin (1380-1444) minorita szerzetes, Jézus Krisztus nevének nagy tisztelője. KatLex I. 781-782. A köszönről lásd még: KatLex II. 614.

91 A kereszttű és a kereszttűi ájtatosság hosszú történetében XIV. Benedek pápa (úr. 1740-1758) állíttatta a kereszttűt a római colosseumban. KatLex VI. 662-663.

92 Ezekből adott ki egy válogatást Franz Metz. METZ 2011.